

Un neobosit propagator al lui Eminescu și al valorilor culturale românești în lume: Nicolae Iorga

Lucia OLARU NENATI¹

Key-words: *Iorga, promoter, Romanian culture, Eminescu*

Deși Nicolae Iorga a rămas mai degrabă în memoria colectivă prin atitudinea sa de-a anatemiza influența decadentei Occidentului asupra culturii românești contemporane lui, notorie fiind acea bătălie de stradă provocată de el în fața Teatrului Național din 13 martie 1904, ca protest contra reprezentării unei piese facile franțuzești, de fapt, el se străduia din răzputeri să atragă atenția străinilor pe care dorea să-i convingă de valoarea spiritualității națiunii sale, demnă de stima lumii. Nenumărate „arme” utilizează Iorga în acest adevărat război al său de cucerire a prețurii lumii pentru cultura țării sale. În primul rând, enorma sa disponibilitate lingvistică îl ajută în demersul – foarte dificil îndeobște – de a scrie direct în alte limbi lucrări despre valorile majore românești. Un astfel de exemplu ne este oferit și printr-o nouă reeditare a unei lucrări semnate de N. Iorga, având titlul *Arta și literatura românilor. Sinteze paralele*, tradusă din limba franceză. Aceasta este una dintre numeroasele lucrări redactate de savant direct în alte limbi din seria celor destinate străinilor pe care Iorga dorea să-i atragă cu orice chip și să le reveleze valorile poporului român. Cartea reiterează locul și rolul pe care-l aveau arta și literatura, luate laolaltă, în concepția lui Iorga și anume de „expresii contemporane ale aceleiași *vieți sufletești*” ale unui popor – în cazul de față cel românesc – în chip de componente ale *permanențelor istorice*, alături de altele de acest fel, alias *pământ, rasă* – înțeleasă în sensul antropologiei culturale -, popor sau nație și finalmente, de *idee*. Astfel, în viziunea sa această viață sufletească se exprimă adesea prin indivizi reprezentativi, respectiv creatorii, asupra cărora acționează trinitatea: *mediu* (care domină personalitatea artistică), *trăsăturile permanente ale psihologiei omenești și experiența istorică a tradiției*.

Aceste concepții fac parte dintr-un sistem mai larg de gândire a lui Iorga care încadra toate aceste lucruri în contextul lor general, într-o admirabilă și cuceritoare coerență, căci niciun element luat de el în vizor nu rămânea izolat, fragmentar, în sine, toate asamblându-se în corpusul structurilor mai mari și revelatoare. Astfel, conținutul acestei lucrări se înserează alături de alte lucrări - obiective ale cercetărilor sale - în etajul superior a ceea ce a purtat titlul de *Histoire de Roumains et de leur civilisation* apărută la Paris și București și tradusă, ca și multe dintre lucrările sale, și în alte limbi și oferite spre lectură și cititorilor altor națiuni. Steaua polară a acestei întreprinderi a fost ideea unității și originii profunde a artei și

---

¹ scriitoare, Botoșani, România.

literaturii române de-a lungul secolelor, ceea ce l-a călăuzit și în demersul ierarhic superior al preocupărilor sale și anume marea sa operă în zece volume *Istoria românilor*. Dar ceea ce trebuie reamintit celor de azi care, din păcate, trăiesc departe de miracolul personalității lui Iorga este că nici acest demers al său nu a reprezentat „stația terminus”, deși mulți l-au înscris sub eticheta de naționalist feroce și i-au inventariat acțiunile sale de apărare a culturii române drept xenofobe. Trebuie așadar reamintit și acestora, dar și celor ce, cuprinși de iureșul preocupărilor pragmatice și adesea derizorii ale vieții actuale, că N. Iorga a fost cel ce a tins în permanență către încadrarea acestei istorii și sinteze a existenței și culturii românești într-un organism superior, și anume ceea ce s-a numit „histoire de l’umanite”, toată viața sa pregătindu-se pentru încercarea și provocarea finală și apoteotică, *Istoriologia*, aceea care trebuia să reformeze, de fapt, știința istoriei. Așadar prin prisma acestor date se revelează faptul că, din nou, Iorga se dovedește azi a fi susținătorul unei concepții actuale *avant la lettre*, aceea globalizatoare, prefigurând așadar tendința atât de pregnantă azi a globalizării.

Numai că această globalizare concepută de el ca o integrală a umanității nu se face prin anihilarea caracterelor etnice ale popoarelor cum, din păcate, înțeleg azi unii dintre promotorii globalizării, ci prin revelarea, sintetizarea, captarea și promovarea trăsăturilor și valorilor esențiale ale unui popor (neam, nație), în cazul de față, cel românesc.

Orice subiect ar trata el se apropie de acesta de pe poziția celui ce deține informații asupra întregului și se poate de aceea mișca cu o admirabilă și impresionantă lejeritate comparativă urmărind și reușind de aceea să scoată în relief particularul definitoriu și specific. Iată o mostră exemplificatoare:

Țăranul român este moștenitorul unei arte populare străvechi în opoziție clară cu arta de un caracter naturalist îndrăzneț și înțelegător a peșterilor din Aquitania și din Catalonia. Această artă procedează prin simplificare pentru a ajunge la tipuri eterne de caracter abstract geometric care au influențat Grecia însăși [...]. Fie că e vorba de covoare, de cămașă sau de fota purtată de femei, de bâta păstorului sau de împodobirea casei, a mobilei și a uneltelor, a cingătoarei și armelor războinicului, această artă a dominat orice efort către frumusețe din partea românului netrecut prin școli și ucenicii savante. I-am descoperit urmele în regiunile de la șes acolo unde această delicată muncă a femeilor de la țară a încetat de multă vreme (Iorga 2009: 103–104).

Și această lucrare, ca și numeroase altele scrise direct în limbi străine, denotă ambiția, proprie întregii lucrări ziditoare a lui Iorga, de-a construi cu adevărat o structură sintetică și coerentă prin intermediul căreia cineva, în speță, un străin, nu prea bogat în răbdare, să poată cuprinde „dintr-o privire” un univers despre care nu știe prea multe și care la sfârșitul lecturii să-i devină apropiat și pe care să-l privească cu simpatie. La asta contribuie cu prisosință și stilul lui Iorga, unic și inconfundabil, căci așa cum se știe deja, dar se uită ușor, pe lângă toate celelalte, Iorga era și un scriitor fascinant.

Convins întru totul că cea mai înaltă dintre valorile noastre naționale o reprezintă opera și personalitatea lui Eminescu, el întreprinde o primă micro exegeză în limba franceză dedicată acestuia, intitulată *L’ame roumaine moderne: le poète Michel Eminescu*, o primă sinteză micromonografică eminesciană în care se îmbină

cu intuiție „Viața” și „Opera” poetului în articulațiile lor flexibile, cu mult înainte ca G. Călinescu să facă acest lucru cu grandooarea-i cunoscută.

El este și aici preocupat de cunoașterea de către Occident, în cazul de față, de către francezi, a operei eminesciene, acesta fiind și scopul aceluia amplu eseu, „să informăm publicul francez asupra acestei puternice manifestări de creație poetică a unei națiuni înrudite și prietene, care a fost opera poetului român” (Iorga 1981: 290), de-a da „o explicare psihologică a acestei poezii, cu totul nouă prin mișcătoarea ei sinceritate și prin avântul său îndrăzneț” (*ibidem*: 291). Acest text a fost inițial tradus și publicat în 1922 în *Revista Moldovei* din Botoșani, publicație care prezenta astfel cititorilor săi în mod elocvent, fața literaturii române pe care o arăta Nicolae Iorga străinătății, demonstrând că acesta se străduia din răspuțeri să stea drept în fața acesteia în fruntea valorilor culturii românești pe care voia să le integreze în lume.

Demersul său începe printr-un excurs istoric introductiv asupra evoluției literaturii române sub influența franceză, „căreia n-aș ști să-i fixeze un rol destul de mare în dezvoltarea literelor românești din epoca noastră” (Iorga 1981: 291), arătându-i-se însă păguboasa degenerare de mai târziu, infuzia de diminutive de sorginte fanariotă ș.a. Urmează apoi, ca o poveste pentru uzul și impresionarea străinilor, istoria venirii pe lume în Botoșani, „oraș bogat în livezi, în grădini cu tarlale străvechi, cu mari și vechi biserici și cu amintiri istorice”, a lui Eminescu, „școlar rău, fiu scăpat de curând de sub tutela părintească, veșnic căutător nestatornic de lucruri imposibile de-a lungul unei vieți care îl dezgusta” (Iorga 1981: 291) și care, „chiar dacă n-a încercat din adolescență toate meseriile, a trecut în orice caz prin toate avatariile propriilor sale capricii” (*ibidem*: 291). Vine la rând, relatată în stilul unic al lui Iorga, în care parcă se aude sunetul glasului său rostind vorbele cu ecou înalt, descrierea, am spune, antologică și aproape de loc cunoscută azi în eminescologie, a acestui periplu existențial eminescian, din care mai totul merită citat și se pot anevoie preleva, din rațiuni de spațiu, numai câteva mostre.

Plecând din Cernăuți, unde „fusesse cucerit de marii romantici ai Germaniei – de Heine, fără ironia sa și Lenau, fără izolarea lui, în timpul călătoriilor sale, făcu mai ales cunoștință cu viața populară românească din toate regiunile ocupate de neamul său” (Iorga 1981: 291). Se prezintă apoi peregrinările sale cu trupele de teatru, timp al scrierii primelor versuri influențate de moda timpului cu suspine lamartiniene și, mai ales, blesteme byroniene, de care „se vindecă tocmai la Viena” unde-l trimite „autoritatea unui tată aspru” să studieze. Arătând schimbarea petrecută în evoluția lui literară la Viena, el narează conținutul poeziilor scrise atunci, începând cu *Venere și madonă*, profunzimea imaginilor create atunci, săgețile aruncate spiritului vremii prin *Epigonii*, pentru a glorifica „gândurile sfinte, convorbirea cu idealuri”. Așadar, Iorga încearcă să-i urmărească, să-i pună în relief dinamic „puternica inspirație poetică” a acelor ani, notând descrierea măreață a Egiptului niciodată văzut, decât în închipuire, lungile aripi de umbră din *Înger și Demon*, icoana turburărilor din *Împărat și proletar*, relevând pe larg geneza acestor poeme, cota de originalitate a poetului în asimilarea influențelor timpului său.

Iorga mai subliniază o cauză puternică ce l-a depărtat pe poet de aceste preocupări și care a dat „spiritului său un resort permanent de energie creatoare (nota bene!), mai mult decât veșnica tăgăduire opusă vieții însăși în principiul ei inițial” (Iorga 1981: 295). Această cauză esențială este Dragostea. Apoi urmează o descriere

a acestei iubiri, transfigurată în operă, cu totul diferită de proiecția contemporanilor asupra Veronicăi, în chip de femeie bovarică și condamnată infidelă, descriere care-l arată pe Iorga, încă o dată, drept spirit de altitudine afină Poetului, capabil de intuiții pe care scrisorile descoperite acum, dintre el și Veronica, le confirmă întocmai, de parcă istoricul le-ar fi citit de pe atunci.

Veronica religiei inimii sale se ivește în pustiu de viață albă ca zăpada iernii, dulce ca o zi de vară. Demon cu ochii mari, ea se înfățișează ca o altă încorporare a îngerului său păzitor, căci „tu...tu ești el”. Ea îl chemă în adâncimile ascunse ale acestei naturi române, ale acestei bătrâne păduri pustii care de aici înainte va fi adăpostul fericirii sale și scăparea de suferințe. Veronica seamănă puțin cu doamna medievală care-și părăsește castelul ca să cutreiere potecile, călare alături de cel care o răpește. Florile de tei, a căror cădere înceată el va dori s-o simtă pe mormântu-i, se răspândesc în ploaie de sus pe buclele bălaie. Lacul romantic nu lipsește și mâna albă seamănă flori roșii în undele lui. Visul codrilor de fagi îi cuprinde în taina lui (Iorga 1981: 295).

Apoi urmează evocarea singurătății, a suferințelor eminesciene produse în primul rând „din cauza fatalităților de neînțeles ale marii iluzii despre lume”, dar și izvorâte din iubire. Se invocă lacul, sentimentul său de bătrânețe extremă, chemarea pădurii eterne, a oceanului de gheață care-i stârnește blestemele strămoșilor, ce se pot îndrepta și contra mamei pe care a iubit-o, terifianta adresare către Părinte de a-l răsplăti pe cel ce-i va arunca inima la câini; așadar „rânduri care statornicesc o înfățișare măreață” (Iorga 1981: 296) dar care nu-i pot încă stăvili puterea creației care mai dă la iveală poemele *Călin* și *Strigoi*, poeme care dovedesc o „adâncă cunoaștere a [...] caracterului legendelor” țării sale, căci „tălmăciul poetic al firii lăuntrice a unei națiuni se formase. El avea tot ceea ce-i trebuia să se mențină ca unul din cei mai mari poeți ai epocii sale” (*ibidem*: 297). Urmează tabloul frământător al sale și al cauzelor ce l-au împiedicat să rămână doar atât:

tragedia dragostei sale, influența prietenilor ce l-au atras în politică, pe care o socotea ca o luptă fără răgaz și fără milă pentru izbânda principiilor nestrămutate care se pot rezuma așa: slăvirea purității rasei, cultul tradiției și, mai ales, ura contra frazelor liberale (*ibidem*: 297).

În acest prezent pe care-l fulgeră cu blestemele sale, el muncește epuizant la *Timpul*, dar crează și *Scrisoarea III*, cu bătrânul și demnul domnitor, contrastând puternic cu figurile prezentului. Numai o dată, scrie Iorga, înainte de a-și cânta moartea la marginea mării, Eminescu „își regăsește seninătatea măreață ca să ne înfățișeze drama dragostei sale în simbolul Luceafărului”, prin care „devenise el însuși înainte de a intra în întunericul nebulii și al morții” (*ibidem*: 298).

Preocuparea lui Iorga pentru revelarea și propagarea operei și personalității eminesciene nu lipsește nici din marile sale întreprinderi, din cursurile sale universitare, din marile sale sinteze de istorie, din *Istoria literaturii române* ediția din 1925, și, desigur din *Istoria literaturii românești contemporane* și multe altele. De altfel, e momentul potrivit să relevăm și că Iorga este cel care, printre primii, intuiește anvergura universală și valențele mai largi decât cele poetice ale lui Eminescu așa precum reiese din sintagma „Expresia integrală a sufletului

românesc”, pe care o regăsim chiar în titlul unui capitol din marea sa *Istorie a literaturii românești*. El spune:

Poetul acesta n-a fost numai poet...care să fii vânat tablouri, senzații, sunete. [...] El a fost cel puțin în aceeași măsură un cugetător, un luptător, un profet – da, un profet ca profeții vechii Iudee, biciuind și arzând, de o parte sfătuind și revelând de alta, în numele aceluiași Dumnezeu al înțelepciunii (Iorga 1981: 83).

Sau, în alt context: „Eminescu e om mare al nației, ceea ce este poate mai mult decât un poet genial” (Iorga, *Cuvântare ținută la dezvelirea statuii lui Mihai Eminescu la Galați*, în Iorga 1981: 112).

Un rol de importantă prioritate îi revine lui Iorga în privința utilizării moștenirii eminesciene, el fiind acela care a afirmat că orice cuvânt al lui Eminescu trebuie publicat, („orice a rezultat din neconținută activitate a acestui suflet ales merită să fie cunoscut”), luând seama la faptul că Eminescu, deși n-a publicat paginile rămase în manuscris, „dar nici nu le-a distrus, căci știa bine că sunt în ele diamante care așteaptă numai ceva mai multă tăietură pentru a străluci deplin” (*ibidem*: 15). Cei ce cunosc arealul eminescolgiei știu că din acest punct de vedere el a întemeiat astfel o cale de conduită, la antipodul căreia s-a situat, de pildă, G. Ibrăileanu (și el aflat acum în anul 140 de la naștere!), cel care a condamnat cu indignare până și fapta lui Maiorescu de-a fi încredințat Academiei manuscrisele eminesciene pe care „mai bine le încluaia domnia sa cu șapte lăcate”.

De fapt cea mai remarcabilă funcție a lui Iorga în această neobosită misiune autoasumată de-a nu lăsa să se decoloreze imaginea lui Eminescu este aceea ce-a putut fi calificată drept *diplomație culturală*, el fiind un ambasador al întregii culturi române din care Eminescu nu putea lipsi. A făcut și aici tot ce era supra-omenește să facă, a scris și a inclus studii substanțiale în sinteze internaționale, adevărate micromonografii ale lui Eminescu, a ținut strălucitoare conferințe în multele limbi pe care le stăpânea fluent, ducând astfel faima poetului la New York, ca și la Paris, la Roma sau Milano, la Berlin sau Istanbul, la Varșovia, Cracovia și în multele universități unde era invitat, aplaudat ori încununat cu titlul de *doctor honoris causa*. De menționat că *Revista școlii* de la Botoșani publică un reportaj splendid semnat de Tiberiu Cruțu despre extraordinara vizită a lui Iorga în America care a produs o impresie extraordinară atât românilor emigranți cât și americanilor prin anvergura și energia sa luminată, prin cultura sa debordantă și prin patosul său inconfundabil.

Să ne amintim și că printre cursurile ținute la Sorbona în beneficiul unui public numeros și plin de emoție, Iorga ține un curs despre *Romantismul în sud-estul Europei* și desigur, despre Eminescu, prezentându-l drept cel mai important reprezentat al acestui curent în România, dar și cel mai înalt spirit în sud-estul Europei. Păstrând proporțiile, semnătura acestor rânduri a susținut după mulți ani, un curs despre romantismul românesc la Universitatea de excelență din Konstanz, Germania, folosind, de asemenea, prilejul, după modelul lui Iorga, pentru a comunica celor 250 de studenți că în literatura română există un mare poet european pe care este obligatoriu să-l cunoască. Și în cursul de cultură și civilizație românească, susținut tot acolo, i-am evocat pe cei trei mari ai Botoșanilor: Eminescu, Enescu, Iorga, astfel încât o tânără din Italia a exclamat că acest oraș care apare drept loc de naștere al celor trei titani e „una vera Firenze rumena”. Pe de altă

parte, auzind despre uriașul număr de cărți și articole semnate de Iorga și de universități din lume care l-au omagiat și desemnat drept *doctor honoris causa*, un tânăr german a exclamat „aber das ist ein echt übermensch!”

Printre exemplele de acest fel, amintesc aici și de primul volum de traduceri ale poemelor eminesciene în limba engleză realizat de Silvia Pankhurst, prefațat de Bernard Shaw, la care se adaugă introducerea semnată de N. Iorga. Dar demersurile sale de propagare a universului eminescian, de revelare a valorii sale majore sunt numeroase și neobosite atât în interiorul culturii române, cât și pe plan internațional.

De fapt, dacă privim din unghiul actualității, putem încadra *avant la lettre* aceste demersuri ale lui Iorga, într-un concept propriu zilelor noastre, ceea ce azi s-ar numi un *proiect cultural*, un construct de mare anvergură destinat finalmente încadrării culturii noastre în marea cultură universală, demonstrându-se în acest scop deplina ei legitimitate. Prin aceasta Iorga se arată a fi fost un precursor și un promotor neprețuit al acelei atât de vehiculate sintagme actuale, „ imaginea României în lume”.

Astăzi, deși în nenumărate universități și institute ale lumii lucrează și studiază numeroși studenți, doctoranzi, doctori și specialiști români de cea mai înaltă calificare, excelenți vorbitori ai limbii de adopție sau chiar poligloți, apreciați temeinic în mediile lor de către colegi și superiori ierarhici, deși artiști și oameni de cultură excepționali activează substanțial în întreaga lume, aceste laturi și exemple nu sunt de loc preluate și popularizate de mass media care preferă să exploateze cu exasperantă obstinație doar aspectele sordide, degradante ale identității românești.

Această situație critică în care se află azi imaginea identitară românească în lume pune într-o acută lumină actualizantă valoarea exemplului lui Nicolae Iorga, pe care se cuvine să-l redescoperim, să-i propagăm meritele și, chiar, înțelegând că el a fost o anomalie pozitivă, un om neobișnuit, un titan, depășind limitele normalității, deci de neegalat, să încercăm totuși a-i urma exemplul ca unul necesar și de neprețuit în adevăratul război de imagine în care se află națiunea noastră în ultimii ani.

Bibliografie

- Bulgăr 1976: Gheorghe Bulgăr, *Pagini vechi despre Eminescu*, București, Editura Eminescu.
- Eminescu 1929: Mihail Eminescu, in *Antologie de la litterature roumaine des origines aux XXe siecle*. Traduction et extrait des principaux poetes et prosateurs. Introduction historique et notices par N. Iorga et Septime Gorceix, Paris, Librairie Delagrave.
- Iorga 1919: Nicolae Iorga, *Câteva cuvinte pe care le-ați dorit despre Eminescu*, în „Junimea Moldovei de Nord”, Botoșani, nr. I, 28 iunie.
- Iorga 1922: Nicolae Iorga, *L'ame roumain modern: le poet Michel Eminescu*, în „Revue bleu”, Paris, LX, nr. 15, 5 august.
- Iorga 1929: Nicolae Iorga, *Istoria literaturii românești. Introducere sintetică*, cap.VII *Expresia integrală a sufletului românesc: Mihai Eminescu*, București, Editura Pavel Suru.
- Iorga 1930: Nicolae Iorga, Introduction la *Poemes of Mihail Eminescu*, translated from Rumanian and rendered into the original Metres by Sylvia Pankhurst and I.O. Stefanovici. With a Preface by G.B. Shaw, Kegan Paul Publishing House, London.

- Iorga 1981: Nicolae Iorga, *Eminescu*, Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și bibliografie de Nicolae Liu, Colecția Eminesciana, Iași, Editura Junimea.
- Iorga 2009: Nicolae Iorga, *Arta și literatura românilor. Sinteze paralele*, Ediție, prefață și note de Andrei Pippidi și Lidia Simion. Traducere din limba franceză de Lidia Simion, București, Editura Academiei Române.
- Olaru Nenati 2010: Lucia Olaru Nenati, *O nouă apariție editorială din bibliografia lui N. Iorga*, în „Caietele Iorga”, nr 2-3, anul III, Cluj Napoca, Editura Argonaut, p. 43.

An Active Promoter of Eminescu and of Romanian. Cultural Values Worldwide: Nicolae Iorga

The great Romanian scholar Nicolae Iorga, was the author of hundreds of books and thousands of articles, a historian, journalist, literary historian, playwright, founder of cultural institutions, doctor honoris causa at many universities, politician, and a well known celebrity, who dedicated his energy to the wellbeing of the community. Among his many interests, he promoted Romanian culture worldwide, in many ways, as well as Mihai Eminescu's work, whom Iorga considered to be the most representative Romanian creator of universal rank. The current study explores this aspect of Iorga's activity.